

Karasszon István

Keresztyén identitás a 21. századi kultúrában

Ha keresztyén identitásról beszélünk, akkor lehetünk nagyon egyszerűek: keresztyénnek lenni azt jelenti, hogy Jézus Krisztusban hiszek és őt követem – a keresztyén lét ilyen szempontból teljesen változatlan immár kétezer esztendeje. Ez a nagyon egyszerű tétel azonban a hívők életében számtalan és föltérképezhetetlen gazdagsággal jelentkezik, hiszen a hit mindenkinek legszemélyesebb és legfontosabb ügye – ez nyilván már kezdetekkor így volt, s ezért értesülhetünk a Bibliából is olyan eltérő személyiségek hitvallásáról, mint Péter, Nikodémus vagy Pál apostol. A keresztyének tehát nem váltak személytelen emberré azért, hogy a Krisztusba vetett hitet vallották, hanem éppenséggel ezáltal tudott kibontakozni saját énjük. Ugyanakkor azonban a Krisztusban megnyert hitet új életként értelmezték – s ez mindmáig meghatározó a keresztyén hitvallásban: óemberről, ill. újemberről szoktunk beszélni, ha megtérés előtti énünket, ill. a hit által

táplált lelkiületünket akarjuk kifejezésre juttatni, arról beszélünk Pál apostollal, hogy immár Jézus Krisztus él bennünk. Mi ez, ha nem a keresztyén identitás sajátos megnyilvánulása, ami az első keresztyének esetében ugyanúgy megvolt, mint ahogy ma is meg van – és meg kell lennie.

Ha azonban egy társadalom és a keresztyének kapcsolatáról beszélünk, akkor immár nem individuális, hanem kollektív értelemben szólnunk a keresztyén identitásról. Ez a kérdés természetesen nehezebb, hiszen a jézusi erkölc minket személy szerint érint, ezért főként individuál-etikai következményeit érezzük. Mennyiben vonatkozhat Jézus parancsolata a szeretetről egy társadalomra, de akár csak hogyan kell gyakoroljuk ezt a hívők gyülekezetében? Lehet-e mástól elvárni azt, amit magam részére kötelezőnek érzek? Ez a kérdés már sokkal összetettebbnek, sokszor eléggé problematikusnak tűnt a keresztyénség történetében! Az individuál-etika és a szociál-etika ket-

tősségének feszültségét példák említése nélkül is nyilván láthatja az Olvasó. Annál inkább meglepő, hogy milyen természetes módon szólnak erről az első keresztyének. János evangéliumában még talán elvont fogalmakkal van kifejezve, hogy Jézus Krisztus, az örökkévaló Ige az övéihez jött, de az övéi nem fogadták be. A világosság a sötétségben fénylik, de a sötétség nem fogadta be azt. Krisztus követői is tehát létükben transzcendensek, de életükben az immanens világban kell, hogy maradjanak. – Pál apostol már lényegesen konkrétabb példával él, amikor a Filippi gyülekezetnek a polgárjog fogalmával magyarázza meg új létük lényegét: Filippi is közvetlen a császár alá tartozott, jóllehet területileg Akhája tartományának része volt. A keresztyén is ebben a világban él, de közvetlenül Isten akaratának rendeli alá magát. Életük tehát változatlanul abban a világban zajlik, amelyben eddig is – a keresztyén hit számukra nem ugródeszka, amivel a társadalmi kötődésektől megszabadulhatnak.

Vajon mennyire értették meg ezt a sajátos kettős kötődést az első európai keresztyének? A bibliai elbeszélésekből az derül ki, hogy néhány gyakorlati tanácsra volt még szüksége Pál apostolnak (olyanokra, mint például a bálványáldozati hús fogyasztásának szabadságára vagy elutasítására Korinthusban), de ettől eltekintve az új szabadság üzenetét nemcsak megértették, hanem gyakorolták is a keresztyének – nem csak Pál apostol korában, hanem az ezt követő századokban folyamatosan. Történeti tanulmányok helyett csupán azokra a közismert irodalmi példákra utaljunk, mint pl. H. Sienkiewicz regényére, a Quo vadisra, ahol a valósághoz hűen látjuk: a keresztyének a mártírhálalt is vállalták, de nem lázadtak a császár ellen, sőt, inkább imádkoztak érte. Lassanként az egész akkori világ megismerte ezt a keresztyén szabadságot, amelyben az élet Krisztus, a meghalás pedig nyereség volt! Enélkül az állandó vérvesztéséget szenvedő keresztyénség győzelme elképzelhetetlen lett volna. A Milánói Ediktum (313) csak dokumentuma egy olyan hosszú folyamatnak, amely azután tovább is tartott, hiszen a keresztyénség az évszázadok során a társadalomban szervező és fenntartó szerepet vállalt – olyannyira, hogy a Római Birodalom bukása után szerveződő európai államok is a keresztyén egyházra tudtak támaszkodni, amikor társadalmi berendezkedésük eszmei hátterét vagy szerkezeti struktúráját kellett meghatározniuk.

Hogy a kettős kötődés mennyire végighúzódt az európai történelmen, hogy mennyi visszaélésre is lehetőség adott, azt itt nem kell tárgyalnunk – az inkább a történések feladata. D. Bonhoeffer azonban talán helyesen írja Etikájában, hogy amíg ez adva volt (és itt éppenséggel az investitúraharcot említi), addig Európa egysége garantálva volt. A mi mondanivalónk azonban egészen más:

az, hogy a „keresztyén Európa” kifejezés nem egyszerűen azt jelenti, hogy Európában hívő keresztyének laknak (ez köztudottan egyre kevésbé igaz!), hanem az, hogy az európai államok és társadalmak megszületésében, évszázados létezésében a keresztyénségnek döntő szerepe volt. Ki ne látná be ezt, ha nem éppen a magyarok, akik ugyan több hullámban vették fel a keresztyénséget, de az államalapításban a nyugati típusú keresztyénség struktúráit használták fel ezer évvel ezelőtt – és ezer évig!

Az Olvasó talán hálás, ha mindezt megpróbálom konkrét példával is igazolni. Az 1960-as években abban a faluban, ahol apám lelkész volt, egy svájci fiatal házaspár is megjelent. Elmentek a református paphoz – a faluban egyébként mások németül nemigen tudtak. Apám elbeszélgetett velük, s az egyházzól szólva mondták, hogy ők már teljesen szekularizáltak, nem is érdekli őket a református hit. Először nagyon csodálkoztunk rajtuk: akkor mi a csudát keresnek itt nálunk? Látják a templomtornyot, nem? – Csak második pillanatban érzékelhettük: ez is a mi református egzisztenciánk része! A szekuláris házaspár mégis teljesen tudatában volt annak, hogy a svájci és a magyar reformátusokat évszázados kapcsolat köti össze, s ha mást nem, annyit feltételezhettek, hogy a református pap Magyarországon beszélni tud velük – és talán valamilyen svájci kötődése is van. Úgy volt! – Hasonlóan meghökkentő volt számomra, hogy amikor 1989-ben a „romániai forradalom” után néhányan apróbb segélyszállítmányokat vittünk Erdélybe, az ottani falvak román lakossága is kifejezte, hogy a segélyek elosztásában a magyar református papok döntsenek. Ők is hittek abban, hogy a korrupció nélküli, igényeknek és lehetőségeknek megfelelő elosztás garanciája a magyar református lelkész lesz. Csak úgy lehetséges egy ilyen gondolkodás, ha mögötte hosszú évtizedek, évszázadok tapasztalata van: a magyar református lelkész a helyi közösséget szolgálja – mindenképpen, konfesszionális vagy nacionális diszkrimináció nélkül. Ha így van: az első keresztyének kettős kötődésének klasszikus és legszebb példáját láthattuk meg ebben a

meglehetősen kiélezett helyzetben!

A hosszúra nyúlt bevezető nyilván azért volt szükséges írásunkhoz, mert éppen ez az az elv, és ez az a gyakorlat, aminek mai kérdéseit tárgyalnunk kell – és pedig nem csak pozitív értelemben! Európában egy folyamat indult el, aminek kiindulópontját talán a Felvilágosodásban, társadalmilag pedig a francia forradalomban szoktuk látni, jóllehet nem is annyira az események, mint inkább a folyamat maga a fontos. Lehet-e elvileg vitatni az állam és egyház szétválasztását, vagy a szekuláris állam megjelenését? Voltaképpen nem, hiszen Jézus Krisztus is mondta, hogy az Ő királysága nem ebből a világból való! A szétválasztás folyamata mindazáltal nem volt könnyű, de azért vannak olyan példák is, ahol maga az egyház is kezdeményezte. Elsősorban a francia reformátusok hangsúlyozták a XIX. század második felében, hogy a társadalmi intézmények legyenek állami vezetésben, s csak annyi egyházi befolyás legyen bennük, amennyi az állami intézmények vezetőinek személyes hite (ez volt a „laicitás” fogalma, a konfesszionális viták elkerülése céljából). Az állami anyakönyvezést például a magyar protestánsok is helyeselték ugyanebben az időben – hasonló okból. A svájci reformátusok kiterjedt intézményhálózatukat (iskolák, kórházak) maguktól adták át az államnak, hiszen az állam már volt annyira fejlett, hogy ezt a funkciót el tudta látni. Összességében, a negatív és pozitív tapasztalatok mérlegeként jellemzővé vált D. Bonhoeffer véleménye a XX. század derekán: a „felnőtt világ” (mündige Welt) ugyan jelentős változásokat hoz a keresztyénség életében, de ugyanakkor azt a lehetőséget is magában rejti, hogy az egyház végre az lehet, aminek hivatásától fogva lennie kell: a coetus electorum, a kiválasztottak gyülekezete, s a szekularizáció során megszabadul egy sor olyan társadalmi ballaszttól, amit az évszázadokon keresztül vállalnia kellett. – Bon-

hoeffer maga is így gondolja az újabb európai folyamatokat, s csak csendben jelzi: mi lesz Európa egységével, ha megjelenik a szekularizált állam? A mártírhálált halt teológus nem érthette meg azt a tragikus módot, ahogyan a történelem igazolta őt: halála után fél évszázadig Európa történelmének legnagyobb megosztottságát élte meg...

A II. világháború utáni évtizedekben Bonhoeffer gondolatai nem csak azért terjedtek el keleten és nyugaton, mert egy mártír élet aranyfedezete állt mögötte: maga az érvelés is meggyőzőnek tűnt, hogy az egyházaknak nem privilégiumokat kell követelniük (vagy visszakövetelniük), hanem arra kell törekedniük, hogy Istentől jött hivatásuknak eleget tegyenek, s örülhetnek annak a lehetőségnek, hogy végre önmaguk lehetnek. Az Amerikai Egyesült Államokban Harvey Cox gondolatai váltak népszerűvé (The Secular City), az ún. keleti blokk országokban, így Magyarországon is a „konstantinuszi kor végét” hirdették az egyházak – ti. hogy az államhatalom és az egyház összefonódásának a kommunista állam vet véget, amely azonban vallásszabadságot és lelkiismereti szabadságot hirdet, s így lehetővé teszi, hogy az egyház ténylegesen csak az emberek lelki üdvösségével foglalkozzon. Divatossá vált a „népegyház” és a „hitvalló egyház” szembeállítás, utalva ezzel a nemzeti szocializmus korának hitvallóira, többek között Bonhoefferre is, aki a Bekennende Kirche tagja volt. Talán egy jellemző esetet is érdemes megemlíteni itt: köztudottan tabu-téma volt a kommunista korszakban az ifjúsággal való foglalkozás. A református egyház egyik püspöke a hitoktatás kapcsán ki is jelentette: rájöttünk arra, hogy a keresztyén nevelés igazi helye a család – értsd: a nyilvános vallásoktatás helyett a személyes bizonyosgtétel.

Nagyon kívánczokra itt egy kritika a korabeli egyházpolitikáról, amit sokan meg is tettek – ezúttal azonban nem ez a célunk. Szándékosan említettünk olyan mozzanatokat az elmúlt évtizedek egyházi megnyilatkozásaiból, amelyeket teológiailag is, társadalmilag is helyesnek nevezhetünk; a kritika abban nyilvánulhat meg, ha ezek rendkívül egyoldalú és ideologikus használatát emlegetjük fel. Ezzel együtt talán igaza volt T. Beeson könyvének 1974-ben (Discretion and Valour: Religious Conditions in Russia and Eastern Europe), hogy a kommunista vallásüldözésben helytálló kelet-európai egyházak Észak-Amerikából nézve tiszteletet érdemelnek. A jelenlegi mondanivalónk azonban nem ez, hanem az elmúlt évtizedek sajátos, viszont annál masszívabban jelentkező tapasztalata: ha az egyház (kényszerűségből, vagy saját akaratából) visszahúzódik saját, „tulajdonképpen” területére, akkor az extenzitás visszafogása korántsem jár az intenzitás növekedésével! Tehát nem arról van szó, amit D. Bonhoeffer, vagy H. Cox remélt: a kisebb társadalmi felelősségvállal-

lása nem azt jelenti, hogy az egyház tényleges küldetését jobban tudja megélni. Érdekes módon éppen az intenzitás csökkenését láthattuk: sok helyütt a gyülekezeti élet is a szükségszerű minimumra redukálódott – és most éppen azokat az éveket éljük meg, amikor megpróbálunk a kényszerű minimum megszokottságából kilépni, s teljes, normális keresztyén létet megvalósítani, annak – többek között – társadalmi vetületeivel is. Ez a folyamat, bizonyosan így érzik az egyházak és hívők, körülbelül ahhoz hasonlít, mint amikor valaki fölfelé halad a lejtőn: nehéz, energia- és időigényes, és nem mindig hozza meg azt az eredményt, amit elvártunk. A korábbi évtizedek tapasztalata azonban azt mutatja, hogy ez az út nem spórolható meg!

A magyarországi egyházak nyilván érezték ezt az óriási deficitet, s ezért próbálják meg újra kiépíteni társadalmi intézményrendszerüket. Talán nem mindig történt ez szerencsésen a társadalmi kommunikáció szempontjából, ezért itt most hangsúlyozzuk: soha és sehol nem arról volt szó, hogy gazdasági intézményt, pénzszerző eszközöket követeltek volna vissza (bár bizonyosan ehhez is joguk lenne), hanem kizárólag olyan intézményeket, amelyek révén a társadalmat szolgálhatják! Ezzel azonban már a jelen problémáit tárgyaljuk: napjaink modern társadalmában az intézmények konkurenciája érvényesül, s az egyházak egy óriási konkurencia-harcba léptek bele, amikor újra társadalmi intézmények révén is közvetíteni akarják a keresztyén hitet. Aligha lehet véletlen, ha az észak-amerikai és nyugat-európai testvérek is hangoztatják: ugyan náluk nem volt kommunizmus, de a társadalom alapjában véve ellenséges az evangéliummal szemben (hostile to the Gospel)!

Az alapvető dilemmát ebben a helyzetben az jelenti, hogy a konkurens intézmények harcában a keresztyén in-

tézmények eleve hátrányban vannak: hitükből fakadóan egy sor olyan dolgot nem engedhetnek meg maguknak, amiket egyébként más intézményektől megszoktunk – ha nem is helyesljük őket. Az elmúlt évtizedekben, sajnos, elég sok olyan példát hallottunk, hogy például egy pénzintézmény szokatlan, vagy nem megengedett eszközök-höz folyamodott, hogy megálljon a versenyben; némelyek csődbe is jutottak, ha ez nem sikerült nekik. Ha azonban a Vatikán pénzintézményét kritika éri, akkor azon mindenki „felháborodik” – úgy tűnik, ilyenkor Európa nagyon is „keresztyén”. Természetes, hogy egy egyházi intézménynek minden erkölcsi ítéletet ki kell állnia! Hasonlóképpen mondhatjuk, hogy valóban súlyos, megoldandó problémát jelent a pedofil papok kérdése, ami világbotránnyt váltott ki – jöllehet a világméretű szexuális visszaéléseknek ez az ügy csak minimális részét teszi ki, és súlyban és arányban messze alatta marad a katolikus papok világméretű szolgálatának. Röviden: az intézmények konkurenciájának idején a negatívumok sokkal nagyobb súllyal esnek a latba, mint a pozitívumok; az egyházak jól teszik tehát, ha az intézmények terén óvatosak, s még inkább a pillanatnyi vereséget is elviselik, de nem a szekuláris világ sikerorientációját vallják. Ellenkező esetben ki fog derülni Európáról (amely megtagadja, hogy önmagát keresztyénnek vallja), hogy jobban tudja a keresztyén erkölcs szabályait, mint maguk a keresztyének...

Voltaképpen mondanivalónk lényege a következő: a keresztyén identitás napjainkban ugyanaz, mint az első keresztyének esetében: ebben a világban, ezért a világért élünk, de valljuk, hogy Jézus Krisztus Úr – létünk alapját a belé vetett hit képezi. Sajátos helyzetünkben azonban még egy mozzanatot, a jelen követelményeként szívesen

hozzátennék: identitásunkhoz ma hozzátartozik az ideológiakritika. Régen a keresztyénségnek kellett vigyáznia arra, hogy ideológiává ne váljék – ma pedig az a helyzet, hogy ideológiák egész sora jelentkezik, s ezeket a társadalom különböző intézményei a maguk anyagi és szellemi erejükkel támogatják. Az ideológiák ezért egymással intézményes szinten is harcolnak, néha borzalmas ellentmondásokat erőltetve a társadalom tagjaira. Ismét csupán néhány példa: elfogadhatjuk az állam és az oktatás világnézeti semlegességét (bár ennek a fogalomnak a mibenléte vitatott). Ám akkor hogyan lehet, hogy a keresztyén oktatást több helyütt vitatják, s ugyanakkor megjelenik a követelés: az iskolákban oktatni kellene az iszlámot. A tanulás, persze, mindig pozitív; nincs is kifogásom az iszlám ismerete ellen (magam is tanultam). Ha azonban a keresztyénséggel szemben a világnézeti semlegességre utaltunk, akkor miért vagyunk lojálisak az iszlámmal szemben? Az ideologikus háttér teljesen világosan látható! – Hasonlóképpen érdekes jelenség látni, hogy szekuláris részről milyen szívesen használják fel némelyek a keresztyén irgalmasság fogalmát, amikor a menekülthullámról van szó. Ez korrektnek tűnik. Az is, eladdig, amíg

az irgalmasság és keresztyén szeretet fogalma nem korlátozódik az ötezer kilométer távolságából érkezettekre, s a szomszédal szemben nem a kényszerítés eszközével él! – Hasonlóképpen helyeselhetjük az idegen kultúrával szembeni megértés magatartását (bár itt megjegyzem: azért a kulturátlansággal szemben nem kellene megértőnek lenni, még ha külföldi is). Mehet-e azonban mindez a nemek közötti egyenlőség rovására? Világos talán, hogy a kölni eseményekre utalok: muszlim emberek befogadása soha nem jelentheti, hogy a nők egyenjogúságát csorbítjuk Európában; egy ilyen ideológia nem használ, hanem éppenséggel tönkreteszi azokat az eredményeket, amikért Európában is keményen meg kellett harcolni. – Természetesen helyeseljük, ha emberjogi szervezetek mindenütt, így a menekültek között is, az emberi jogok és méltóság mellett állnak ki. Miért csak az ő jogaik mellett? Nincs joga a letelepedett és terheket hordozó lakosságnak is? És vajon nem veszik észre, hogy például Franciaországban a már letelepedett és integrált zsidóság, éppen az újonnan érkezők rasszista magatartása miatt, újra emigrációba kényszerül? Milyen ideológia áll amögött, hogy az elveket szelektíve, csak bizonyos esetekre alkalmazzuk, adott esetben mások kárára? – Sajnos, az ideologikus gondolkodás egészen vulgáris szinten is jelentkezik: elfogadom a társadalom nagyvonalúságát a szexuális beállítottság kérdésében. Végző soron az ilyesmi annyira magánjellegű, hogy ebben nem a társadalomnak kell döntenie, hanem az egyénnek! Viszont akkor miért jelenik meg az a megerősítetlen hír szalagcímeiben, szenzációt ígérve, hogy a walesi herceg esetleg férfiakhoz vonzódik? Ő talán nem személy, s az ő esetében nem magánjellegű kérdésről van szó? Úgy tűnik, az újság ebben az esetben igencsak konzervatív nézetet vall, míg a meleg házasságok propagálása terén az ellenkező végletbe esik.

Az ideológiakritika azért fontos, mert a keresztyén üzenet kiszorításával Európában spirituális vákuum keletkezett, amit egymásnak ellentmondó ideológiák próbálnak napjainkban kitölteni. Bármennyire is szekuláris Európa, úgy tűnik, égetőbb szüksége van a keresztyén üzenetre, mint valaha! Személyes, közösségi és intézményes szinten egyaránt képviselni kell tehát ugyanazt, amit kétez évvel ezelőtt is – és úgy tűnik, éppen az intézmények szintjén lesz ez a legnehezebb, hiszen az intézmények egymással élet-halál harcot vívnak, s elég gyakran használnak inkorrekt eszközöket is ebben a harcban. Egy ilyen Európában fontos a keresztyén üzenet: kettős kötődésünk, mert ebben az Európában, ezért az Európáért vagyunk, de létünket, tetteinket Jézus Krisztus parancsa határozza meg, aki az Úr – jelenben és jövőben.

Forrás: confessio.reformatus.hu/keresztyen-identitas-a-21-szazadi-kulturaban